

El «català estrany» de les traduccions bíbliques de mossèn Frederic Clascar

Les traduccions bíbliques travessen tota la història de la llengua catalana, des dels orígens. L'estudi d'aquests textos, avui encara malauradament molt poc fressat, a banda de proporcionar-nos un referent objectiu i contrastable de les diverses sensibilitats i dels diferents models de llengua proposats pels cultes en cada moment històric, ens permet prendre el pols de la vitalitat cultural i de les inquietuds de la societat catalana al llarg del temps, i veure també fins a quin punt aquests textos i els models lingüístics que transmeten han pogut influir i condicionar la realitat històrica de la llengua.¹ Per la seva naturalesa, els textos bíblics han tingut una difusió extensíssima i molt intensa en tota la història cultural d'Europa, i llurs traduccions vulgars, com és sabut, han estat sovint i arreu elements cabdals en la fixació i la difusió de models lingüístics de referència, han promogut l'adhesió i la cohesió lingüístiques entre les diverses comunitats de parlants, han estat motors, en definitiva, de la definició del mapa lingüístic europeu.

Essent així les coses, resulta ben interessant que parem atenció sobre un moment singular en la història de la cultura catalana, entre els darrers anys del segle XIX i les primeres dècades del segle següent, en què, al costat d'una eclosió sense precedents dels estudis bíblics al nostre país, la tasca de la traducció bíblica es

1. És fonamental, per obtenir una síntesi de la història de les traduccions bíbliques catalanes, l'estudi de P. CASANELLAS, «Les traduccions catalanes de la Bíblia», *Qüestions de Vida Cristiana*, núm. 236 (2010), p. 9-37. Sobre la transcendència de les traduccions bíbliques en la configuració de models per a llengua catalana culta, vegeu F. FELIU i J. FERRER, «Le traduzioni della Bibbia nella formazione del catalano letterario moderno», a Rita LIBRANDI (cur.), *Lingue e testi delle riforme cattoliche in Europa e nelle Americhe (secc. XVI-XXI)*, Florència, Franco Cesati, 2012, p. 281-321.

vincularà estretament amb la tasca del redreçament culte de la llengua catalana,² i les versions bíbliques es posaran també, de seguida, al servei de la difusió del model lingüístic del català contemporani, postulat principalment pel gramàtic Pompeu Fabra (1868-1948), amb l'empara de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). El capellà colomenc Frederic Clascar, membre de primera hora de la Secció Filològica de l'IEC, i autor de diverses traduccions de la Bíblia, n'és un testimoni ben explícit.

1. LES TRADUCCIONS BÍBLIQUES CATALANES ANTIGUES

Des d'èpoques molt antigues trobem a Catalunya paraules soltes o breus segments en vulgar dins de textos escrits en llatí, però de textos escrits amb la voluntat de representar la llengua vulgar que després anomenarem pròpiament *català* no n'apareixen, com és sabut, fins als segles XII-XIII. En aquest context, les *Homilies d'Organyà* (de cap al 1200-1220), un dels textos antics més cèlebres, escrit totalment en la llengua vulgar, ja conté diversos fragments de les epístoles paulines i dels evangelis enunciats en llatí i tot seguit traduïts al català. Ramon Llull (1232/1235 - 1315/1316), el pare de la llengua literària catalana, també aporta fragments de textos bíblics dins la seva obra enciclopèdica. La primera versió catalana dels deu manaments prové de la seva ploma:

Deus ha donats .X. manaments per Moisés. Los quals son aquests: Un Deu aurás. No pendrás lo nom de Deu en va. Colrás lo disapte. Honrarás ton pare e ta mare. No aucirás. No fornicarás. No emblarás. No farás fals testimoni. No envejarás la muler de ton proysme. No envejarás los bens de ton proisme. (Èxode 20,3-17; Deuteronomi 5,7-21)³

2. Per a una aproximació sociològica de gran interès a les traduccions de la primera part del segle XX, vegeu F. PARCERISAS, *Traducció, edició, ideologia: Aspectes sociològics de les traduccions de La Bíblia i de L'Odissea al català*, Vic, Eumo, 2009. Una panoràmica de les traduccions de les primeres dècades del segle XX es troba en J. FERRER, «Aproximació panoràmica a les traduccions bíbliques catalanes de començament del segle XX», a M. ORTÍN i D. PUJOL (ed.), *Llengua literària i traducció (1890-1939): II Simposi sobre traducció i recepció en la literatura catalana contemporània*, Lleida, Punctum & Trilcat, 2009, p. 33-50; A. PUIG i TÀRRECH, *La Bíblia a Catalunya, València i les Illes fins al segle XV*, Tarragona, Institut Superior de Ciències Religioses Sant Fructuós, 1997; J. IZQUIERDO, *La Bíblia en valencià: De la lecció de la sagrada escriptura en llengua vulgar*, València, Saó, 1997; A. PUIG i TÀRRECH, «Les traduccions catalanes medievals de la Bíblia», a *El text: Lectures i història*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Associació Bíblica de Catalunya, 2001, p. 107-231.

3. R. LLULL, *Llibre de virtuts e de pecats*, ed. a cura de Fernando Domínguez Reboiras, Palma de Mallorca, Patronat Ramon Llull, 1990, capítol IV, línies 20[64], 26-36. En el «pròleg» d'aquest mateix llibre, Llull dóna una versió dels deu manaments lleugerament diferent: «Los .X. manaments son aquests: .i. Deu aurás, no pendrás lo nom de Deu en va, colrás lo disabte, honrarás ton pare e ta mare, no farás homey, no farás fornicació, no furtarás, no farás fals testimoni, no cobeejarás la muler de ton proysme, no envejarás los bens de ton proysme» (pròleg, línies 61-65).

Les primeres versions pròpiament dites del text de les Sagrades Escripures comencen a aparèixer a la fi del segle XIII. El *Saltiri*, traduït per fra Romeu Sabruguera (entre 1285-1295), s'ha conservat en una còpia de la segona meitat del segle XIV i va ser copiat en altres traduccions dels Salms de l'edat mitjana. La *Bíblia rimada* de Sevilla (1282-1325) és una versió lliure de diversos llibres bíblics en 26.336 versos (en gran part apariats octosil·làbics). Es tracta del text català en vers més extens de la història d'aquesta llengua. D'altra banda, sabem que el rei Alfons II, l'any 1287, encarregà a Jaume de Montjuïc una versió de la Bíblia a partir d'un original francès. No n'ha pervingut res i no podem estar segurs que es tractés pròpiament d'una traducció bíblica; potser era un simple resum o una compilació de fragments.

De l'anomenada *Bíblia del segle XIV* (copiada fonamentalment en manuscrits del segle XV), en tenim més testimonis: el Nou Testament es troba en el manuscrit Marmoutier de París (mitjan segle XIV); la Bíblia completa, en el manuscrit Peiresc de París (1460-1470, aproximadament); de Gènesi a Salms, en el manuscrit Eger-ton de Londres (any 1465) i en el manuscrit Colbert de París (del 1461 o 1471).⁴ Aquesta traducció —que s'està editant críticament— és feta a partir de la Vulgata llatina, però en alguns casos manifesta l'influx d'algun traductor o revisor que tenia accés al text original hebreu. Els *Evangelis del Palau* és una altra traducció catalana dels quatre evangelis, de la primera meitat del segle XV.⁵

L'any 1454 o 1455 s'atribueix a Gutenberg la impressió a Magúncia de la Vulgata, que és un dels primers llibres impresos amb tipus mòbils. El català va ser la segona llengua romànica —després del toscà (1471)— a tenir una versió impresa de la Bíblia: la *Bíblia del segle XV*, *Bíblia valenciana* o *Bíblia de Bonifaci Ferrer* (1478). Devia ser traduïda a la cartoixa valenciana de Portaceli cap al 1400 i va ser confrontada amb la Vulgata abans de la impressió per l'inquisidor Jaume Borrell i el convers jueu Daniel Vives. L'extraordinària transcendència que, sens dubte, per a la història del català literari hauria pogut tenir aquesta Bíblia impresa i abocada, per tant, a una difusió molt considerable va quedar, però, estroncada de seguida. La majoria dels exemplars van ser destruïts ben aviat per la inquisició i sols ha arribat fins al nostre temps el darrer foli, que conté el colofó.⁶ De la Bíblia valenciana, se n'ha conservat, però, el text del saltiri: *Saltiri extret de la Bíblia del segle XV* (imprès a Barcelona el 1480), conservat en un únic exemplar a París. El llibre dels Salms va tenir també,

4. J. RIERA I SANS, P. CASANELLAS I BASSOLS I A. PUIG I TÀRRECH, *Bíblia del segle XIV: Èxode, Levític*, Barcelona, Associació Bíblica de Catalunya, 2004; J. BRUGUERA I TALLEDA, P. CASANELLAS I BASSOLS I N. CALAFELL I SALA, *Bíblia del segle XIV: Primer i Segon llibres dels Reis*, Barcelona, Associació Bíblica de Catalunya, 2011.

5. Publicats per J. GUDIOL I CONILL, *Una antiga traducció catalana dels quatre evangelis: Codex del Palau*, Vic, Fulla Dominical, 1910.

6. Jordi Ventura va resseguir la història singular d'aquesta publicació: *La Bíblia valenciana: Recuperació de la història d'un incunable en català*, Barcelona, Curial, 1993.

al segle xv, altres traduccions: la de Joan Roís de Corella (impresa a Venècia el 1490), que sembla que depèn de la versió anterior de la Bíblia valenciana, i un *Saltiri segons l'hebreu* (manuscrit de la primera meitat del segle xvi), que és un dels pocs textos bíblics anteriors al segle xx traduïts directament de l'original hebreu.

L'any 1546 el Concili de Trento declarà la versió llatina de la Bíblia, feta per sant Jeroni i coneguda com a Vulgata, com la traducció bíblica «autèntica». L'any 1557, un tal Jeroni Conques va traduir el llibre de Job de la Vulgata al català.⁷ El manuscrit va ser inclòs en la documentació del procés inquisitorial que sofrí. El text presenta una ortografia molt confusa, força castellanismes i nombroses confusions causades pel dialecte apitxat que parlava l'autor. De llavors ençà no tenim notícia de més traduccions catalanes, fora d'alguns casos excepcionals: un manuscrit d'Oxford —*Els quatre Evangelis menorquins* (Oxford, Bodleian Library, ms. Rawl. A 421)— conserva la versió que, cap al 1735, Lluís de las Torres, un capellà que havia passat a l'Església anglicana, va fer a Anglaterra dels Evangelis, i durant el segle xviii es difongueren també diverses versions dels set salms penitencials (6, 31=32, 37=38, 50=51, 101=102, 129=130, 142=143), que eren utilitzats en certes pràctiques piadoses populars. Cal tenir en compte que, fins al 1757, Benet XIV no va autoritzar la traducció de les Sagrades Escripures en llengua vulgar (havien de ser aprovades per la Santa Seu o publicades amb notes dels sants pares o doctors de l'Església). Aquesta norma no es promulgà a Espanya fins al 1782 o 1783.

A partir d'aquell moment, a banda d'algunes traduccions bíbliques molt fragmentàries com ara, novament, la dels salms penitencials de Pere Marcé i Santaló (*Los set salms penitencials en versos catalans*, Barcelona, 1806), que conegueren nombroses edicions,⁸ i en consonància amb el màxim estat de subordinació cultural en què viu el país respecte de la cultura oficial de l'Estat, no detectem pràcticament cap interès en la traducció i en la publicació dels textos bíblics en la llengua catalana. L'Església del país —majoritàriament catalanoparlant i monolingüe—, tot i ser encara l'últim baluard de l'edició de llibres catalans, no sembla voler anar més enllà de la producció i difusió de llibres de pietat, útils per a la seva tasca catequètica. Els cercles més erudits de la mateixa Església s'abonen, si de cas, als estudis bíblics en castellà: Fèlix Torres Amat, nebot de l'influent il·lustrat i teòleg jansenista Fèlix Amat, publica l'any 1823 la seva traducció de la Bíblia que, partint de la Vulgata, és una de les primeres versions completes que existeixen en castellà.

Tanmateix, aquest moment de tan gran prostració cultural coneix algunes temptatives particulars, molt poc conegudes i estudiades fa ben poc temps, per-

7. Jeroni CONQUES, *Llibre de Job: Versió del segle xvi*, ed. a cura de Jaume Riera i Sans, Barcelona, Universitat de Barcelona, Curial, 1976.

8. Armand PUIG I TÀRRECH, «Les traduccions bíbliques catalanes en el segle XIX», *Revista Catalana de Teologia*, núm. XII (1) (1987), p. 97-116.

què majoritàriament van restar inèdites. És el cas, per exemple, de la traducció del *Saltiri i Càntics de l'Antic i del Nou Testament* feta per Antoni Febrer i Cardona, a Maó, datada l'any 1840 i conservada en tres manuscrits que contenen versions successives de la traducció. O també de les traduccions inèdites d'alguns llibres bíblics de Josep Melcior Prat (els Prats del Rei, 1781 - Sant Sebastià, 1855), personatge ben singular —farmacèutic de professió, taquígraf, diputat liberal a les Corts de Madrid, exiliat d'Anglaterra i governador civil de Barcelona (1835-1836). La influència que aquestes traduccions van poder exercir entre els seus contemporanis fou, per les circumstàncies que hem explicat, pràcticament nul·la.

Cal destacar, però, que una de les traduccions de Prat sí que va conèixer una trajectòria singular i va tenir una repercussió més àmplia. L'any 1832, la Societat Bíblica Britànica i Estrangera publicava, sense indicar el nom del traductor, l'edició de *Lo Nou Testament de Nostre Senyor Jesuchrist, traduït de la Vulgata llatina en llengua catalana ab presència del text original*. Aquesta versió havia estat feta per Josep Melcior Prat per encàrrec de la dita Societat. Fa ben pocs anys s'ha publicat una edició crítica d'aquesta obra⁹ que demostra que Prat va traduir els llibres del Nou Testament a partir de l'antiga Vulgata llatina —seguint la recensió sixtoclementina (1592), feta sota els auspicis dels papes Sixt V i Climent VIII— i de sis versions modernes: la castellana de Cipriano de Valera (1602), que de fet és una revisió de la que féu Casiodoro de la Reina (1569); l'anglesa coneguda com a *King James Version* o *Authorized Version* (1611), promoguda pel rei Jaume I d'Anglaterra; la francesa d'Isaac-Louis Le Maistre de Sacy (1672-1696); la italiana d'Antonio Martini (1769-1771, revisada entre 1782 i 1792); la castellana de Felipe Scío de San Miguel (1791-1793), i la castellana de Fèlix Torres Amat (1823). Aquesta traducció va tenir un èxit notable atès que va ser editada quatre vegades al llarg del segle XIX: Londres, 1832; Londres, 1835; Barcelona, 1836 (a cura de l'impressor i hellenista Antoni Bergnes de las Casas), i Madrid, 1888 —aquesta darrera edició, pòstuma, precedida d'una interessant discussió entre els promotors de la conveniència d'editar en català i sobre el model lingüístic, que ara no ve a tomb de resseguir.¹⁰ La influència lingüística que va poder exercir aquest llibre va ser, tanmateix, molt limitada. Malgrat les diverses edicions que hem esmentat, en total no se'n difongueren més de vuit mil exemplars i, encara, en la quasi clandestinitat dels cercles protestants a qui anava adreçat. El model de llengua que s'hi proposa és interessant: culte, però modern; castellanitzant, però prou acostat a la realitat viva de la llengua catalana del seu temps. El lloc de la traducció bíblica de Prat en la història de la llengua literària és singular, però irrellevant.

9. Antoni COLL i Pere CASANELLAS (ed.), *Lo Nou Testament: Traducció de Josep Melcior Prat*, Barcelona, Associació Bíblica de Catalunya, 2008.

10. Sobre això, vegeu Antoni COLL i Pere CASANELLAS, «Les traduccions bíbliques de Josep Melcior Prat», a *Lo Nou Testament: Traducció de Josep Melcior Prat*, Barcelona, Associació Bíblica de Catalunya, 2008.

2. EL NOU-CENTS: ENTRE VERSIONS LITERÀRIES I VERSIONS LITERALS

Les últimes dècades del segle XIX suposaren, com és sabut, una transformació radical en les dinàmiques polítiques i culturals de la societat catalana. Els posicionaments catalanistes, més o menys definits i sostinguts des de mitjan segle XIX per alguns sectors de la intel·lectualitat romàntica i dels cercles polítics liberals, obtenen llavors un suport majoritari en sumar-se voluntats d'índole ben diversa. La burgesia catalana, davant la palesa ineficiència de l'Estat; el pesant sector tradicionalista de l'Església catalana, davant la implacable decadència del món pairal; les noves generacions de periodistes, escriptors, artistes i intel·lectuals, àvids d'una brillantor cultural que és al nord, i no pas a «la morta» Espanya, impregnen d'una força inusitada el moviment renaixentista. Un moviment general que té, tanmateix, un component literari fonamental, consubstancial.

Aquest és el context en què es produeix la magna obra de Jacint Verdaguer (Folgueroles, 1845 - Barcelona, 1902), personalitat cabdal en la història de la llengua i de la literatura catalanes de tots els temps. Mossèn Cinto, cap al final de la seva atzarosa vida, va publicar una traducció dels textos evangèlics de la passió —«Les quatre passions», dins *La Creu del Montseny* (1900)¹¹— i també una traducció del llibre del *Càntic dels Càntics* (1907).¹² Aquestes traduccions bíbliques suposen un punt d'inflexió en la història que anem resseguint. Són les primeres que podem considerar traduccions pròpiament literàries, que responen no pas, ni primordialment, a una finalitat utilitària, sinó que persegueixen la recreació estètica i, alhora, l'enaltiment del vehicle literari a partir del prestigi cultural inqüestionable dels textos traduïts.¹³ La traducció del Càntic és un text ben singular i exemplifica molt bé això que diem. A partir de la versió llatina de la Vulgata, el poeta tradueix en vers i de manera força parafràstica, que vol accentuar el sentit místic i allegòric, els bells poemes d'amor d'aquest llibre bíblic. Verdaguer, sovint, s'allunya força dels mots originals, però és capaç d'expressar per mitjà d'uns versos bellíssims el text bíblic.

Mogut per uns interessos semblants, el poeta Carles Riba, alguns anys més tard, emprendre també la traducció del Càntic dels Càntics,¹⁴ així com també del llibre de Rut (1918). Riba, que anys a venir serà el successor de Pompeu Fabra al

11. Reproduïdes en l'edició de les *Obres completes* de Jacint Verdaguer de la «Biblioteca Perenne» (4a ed., 1964), p. 1469-1482.

12. La primera edició ja és pòstuma; es va publicar l'any 1907 (L'Avenç), després de la mort de Verdaguer. Aquí seguim l'edició de les *Obres completes de mossèn Jacinto Verdaguer*, de La Il·lustració Catalana, vol. XXI.

13. Hi ha també, certament, les traduccions contemporànies d'Antoni BULBENA I TUSELL, *Proverbis de Salomó* (1900), *La veu de l'espòs & de l'esposa: Càntic dels Càntics* (1901) i *L'Eclesiastès o lo Preicador* (1901), però la qualitat literària és molt més precària.

14. J. FERRER i F. FELIU, «La traducció del Càntic dels Càntics de Carles Riba», *Tamid: Revista Catalana Anual d'Estudis Hebraics*, núm. 8 (2012), p. 43-75.

capdavant de la Secció Filològica de l'IEC, era conscient ja llavors de la importància de tenir traduccions catalanes de les grans obres cabdals de la literatura universal, i es va abocar en la Bíblia, com en l'*Odissea* i en tantes altres traduccions fonamentals, amb la tenacitat que el caracteritzava.¹⁵ És interessant comparar les dues versions d'un mateix text que confegeixen aquests dos gegants de la literatura catalana —la de Verdaguer, a partir del text llatí de la Vulgata; la de Riba, seguint el text original hebreu.

Sento la veu
de l'amor meu.

Heus-el com ve trescant per les montanyes,
trescant desde ls collets a les campanyes.

Al nadó de la cerva, a la gazela,
lo meu Aimat se sembla.

Mirau's-el com s'amaga
darrera la paret!

Per la finestra espia,
i per la gelosia

com fa l'ullet!

Veus-aquí l meu Estimat
que alegre m crida:

—Cuita, aixeca-t tot seguit,
la meva amiga,

colom del meu colomar,
ma hermosa, i vine.

Fugida es l'hivernada,

la pluja del Janer es ben passada.

Compareixen ja les flors

en la terra nostra,

el fruiter veu arribat

el temps de la poda,

i en nostre camp s'ha sentit

la veu de la tórtora.

La veu del meu amat!

Mira'l que ve

Trescant per les muntanyes,

Atravessant d'un salt les collades.

El meu amat és igual que la gasela

O que el cabrit de les cérvoles.

Mira'l que s'està darrera la nostra paret,

I traülla per les finestres

I llambrega pels cancells.

Ha parlat al meu amat i m'ha dit:

«Aixeca't, amiga meva, polida meva,
i vina-te'n!

Perquè mira que l'hivern és passat,

La pluja s'és esmunyida, se'n és departida.

Les flors s'esbadellen damunt de la terra;

El temps de cantar és arribat.»

(Càntic dels Càntics 2,8-12a)

15. De fet, aquesta que comentem no era pas només l'opció de Riba, sinó de tota la seva generació, que tan grans noms va donar a la literatura catalana. Per bé que no van fer pròpiament traduccions bíbliques, conscients de la importància cultural que havia tingut el cristianisme en la nostra cultura occidental, autors com Josep Carner (1884-1970) van traduir textos piadosos com ara *Les floretes de sant Francesc* (1909), i d'altres s'abocaren a la traducció dels textos clàssics del pensament cristià —l'*Himnari litúrgic* (1926) o les *Confessions* de sant Agustí (1931), obra del savi llatínia i hellenista Josep Maria Llovera (1874-1949), etcètera.

En ambdues traduccions hi ha, inequívocament, una enorme voluntat estilística: es tracta de fer en llengua catalana una obra de gran volada que correspongui al valor poètic de l'original bíblic.

De manera simultània amb el desplegament de les primeres traduccions literàries, que acabem d'esmentar, en el tombant del segle xx podem localitzar-hi els primers treballs erudits de traducció bíblica en català. Francesc de P. Castells publicà l'any 1897 a *El Eco de la Verdad*, revista protestant editada a Sant Gervasi, una traducció de la Carta als Romans feta directament de l'original grec, i les primeres traduccions a partir de l'hebreu original de l'Antic Testament fetes amb criteris científics en català són les del canonge tarragoní Tomàs Sucona i Vallès (*Los Salms de David*, Tarragona, 1901), que havien estat publicades abans de ser reunides en llibre a *La Veu del Montserrat* (1882-1898) i *El Cantar dels Cantars* (Tarragona, 1906). El doctor Sucona era un home que posseïa una notable preparació científica en el camp de la filologia bíblica i que estava molt ben informat sobre l'estat dels coneixements escripturístics de l'Europa del seu temps. Aquestes primeres traduccions erudites, que podríem anomenar *literals* pel fet que, per primera vegada, tenen la pretensió de remetre's a les fonts primitives i ser el màxim de fidels en la transmissió del contingut dels textos bíblics, precediren l'esclat dels estudis bíblics que cristallitzarà a l'entorn de diversos projectes de gran ambició intel·lectual, encara que només culminats en part.

Les primeres dècades del segle xx veuran néixer quatre grans projectes de traducció de la Bíblia al català. És un fenomen absolutament inoït en la història de les cultures del món i que diu molt sobre la vitalitat i la puixança de la cultura catalana en aquell moment únic de la història de la nostra cultura: són els projectes empresos per Frederic Clascar, des de l'Institut d'Estudis Catalans; Bonaventura Ubach, des del monestir de Montserrat; Eudald Serra, del Foment de Pietat Catalana, i Miquel d'Esplugues, a l'empara de la Fundació Bíblica Catalana. En bona mesura, aquestes traduccions participen de l'ideal d'enaltiment cultural que professaven els intel·lectuals catalans noucentistes. Hi participen, però, a la seva manera. La majoria de les versions propulsades des d'aquests projectes, les més ambiciosos, han de lluitar amb un instrument lingüístic encara poc afinat, i acabaran propugnant un model de llengua poc assumible —i, sobretot, poc exportable— per a un públic lector mitjanament culte. Vegem, però, d'entrada, quines circumstàncies envolten cadascun dels projectes esmentats:

Frederic Clascar (Santa Coloma de Farners, 1873 - Barcelona, 1919),¹⁶ membre de l'Institut d'Estudis Catalans (1911), bibliista de gran talla —tot i que segons

16. Sobre el personatge, vegeu N. FIGUERAS CAPDEVILA, «Mn. Frederic Clascar (1873-1919). Dades per a una biografia», *Quaderns de la Selva*, núm. 11 (1999), p. 261-273; J. M. MAS I SOLENCH, *Frederic Clascar i Sanou*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005.

sembla era fonamentalment autodidacte— i home de fina intel·ligència, va rebre l'encàrrec de part del president de la Mancomunitat de Catalunya de traduir tota la Bíblia. Els volums que va publicar van ser editats per l'Institut de la Llengua Catalana, precedent de la Secció Filològica, i són considerats com la Bíblia de l'Institut d'Estudis Catalans: *El Gènesi* (1915), *El Càntic dels Càntics de Salomó* (1918)¹⁷ i —pòstumament— *Èxode* (1925). Malauradament, la mort prematura de mossèn Clascar, víctima de la gran epidèmia de grip de 1919, va deixar el seu projecte de traducció de tota la gran biblioteca bíblica inacabat.

Més o menys pels mateixos anys en què Frederic Clascar publicava les seves traduccions, dom Bonaventura Ubach (Barcelona, 1879 - Montserrat, 1960), monjo de Montserrat aventurer, que va viure gran part de la seva vida en terres bíbliques, expert coneedor de l'àrab, del siríac i de l'hebreu bíblic, va iniciar, ell sol, una de les obres més ambiciosos de tota la història de la cultura bíblica catalana.¹⁸ «La Bíblia, Versió dels Textos Originals i Comentari pels Monjos de Montserrat» és el títol de la col·lecció que el mateix pare Ubach va començar amb el volum del Gènesi l'any 1926.¹⁹ Cada pàgina de la Bíblia conté la versió catalana en la columna central, una petita columna amb el text llatí de la Vulgata i un comentari força extens de caràcter fonamentalment filològic i històric.

Francesc Cambó (Verges, 1876 - Buenos Aires, 1947), mecenes enormement ric i generós, que havia instituït la Fundació Bernat Metge per a l'estudi dels clàssics grecs i llatins (1923), acollí la idea que el conspicu caputxí pare Miquel d'Es-

17. F. FELIU i J. FERRER, «La traducció del Càntic dels Càntics de Mn. Frederic Clascar», *Anuari TRILCAT*, núm. 2 (2012), p. 48-78.

18. La biografia de R. M. DÍAZ i CARBONELL, *Dom Bonaventura Ubach: L'home, el monjo, el bibliista* (Barcelona, Aedos, 1962), és una aproximació fidel a la personalitat d'aquest gran bibliista. El caputxí pare Marc de Castellví, en unes notes que es conserven a l'Arxiu de Sarrià dels Caputxins de Catalunya, dona unes notícies molt interessants sobre la personalitat del pare Ubach: «Podem dir que observarem la captivença adient als deures elementals d'amistat amb l'illustre P. Lagrange, amb el meu venerable professor P. A. Fernández, mallorquí, de l'Institut Bíblic, amb el simpàtic P. Ubach i la seva escola de bibliistes catalans, nucli essencial de la diàspora catalana a Jerusalem, situada al carrer dels Profetes» (p. 21); «No sé si és una mala observació, però creuria que als temperaments sanguinis com un P. Miquel i un P. Ubach, aquest sol d'Orient els tenyeix les galtes d'una rojor molt viva, mentre als biliosos els emmoreneix pronunciadament» (p. 29); «Mentre ens internem en les grans capitals de la Transjordània, Essalt i Màdaba, que si no són ho havien estat, el P. Ubach ens va contant anècdotes dels seus viatges per aquests països, com aquella de quan el volien assassinar a la gorja d'un torrent i es salvà perquè el seu guia el féu passar per cònsol britànic. El seu ideal, diu ell, seria de morir com un patriarca, de cara a Jerusalem i en ple desert» (p. 33). Citat per F. RAURELL, «Un comentari inèdit del "Càntic dels Càntics"». *L'exegesi catòlica entre 1900-1940*, a J. M. GASSOL, F. RAURELL i V. SERRA, *Rupert M. de Manresa, pensador en temps de crisi (1869-1939)*, Barcelona, Estudis Franciscans, 1989, p. 93.

19. El projecte de la Bíblia grossa de Montserrat ha quedat inacabat. Estava previst que se'n publicassin vint-i-cinc volums (vint-i-dos de text i tres d'imatges, que il·lustren amb fotografies els llibres del Pentateuc). L'últim volum publicat va ser *Saviesa-Eclesiàstic* (1982). No s'han arribat a publicar els volums corresponents als evangelis segons Marc i segons Lluc.

plugues (Esplugues de Llobregat, 1870 - Barcelona, 1934) li va formular de patrocinar una Bíblia en català. L'objectiu de la Fundació Bíblica Catalana és, en paraules de Miquel d'Esplugues, «eivar un monument a la llengua a través de la Bíblia».²⁰ La primera obra que va editar fou la *Sinopsi evangèlica* del pare M.-J. Lagrange, O. P., amb versió catalana del text grec de Lluís Carreras i Josep M. Llovera (Barcelona, 1927), i el primer volum de *La sagrada Bíblia, Gènesi, Èxode*, es publicà a Barcelona el 1928. El conjunt de la versió consta de catorze volums —s'acabà de publicar l'any 1948— i entre els traductors cal destacar les figures de Carles Cardó, Carles Riba i Josep Millàs Vallicrosa.

Els tres projectes bíblics esmentats eren, com s'ha vist, de caràcter erudit, i cristallitzaren en edicions de luxe, de gran format, amb pocs exemplars. El projecte que va emprendre mossèn Eudald Serra i Buixó des del Foment de Pietat Catalana, en canvi, té un caràcter prou diferent, i prepara traduccions pensades per a un públic majoritari. El Foment de Pietat Catalana, fundat l'any 1916 pel mateix Eudald Serra, tenia com a finalitat la difusió del llibre religiós en català. Com a part de la magna tasca empresa, aquesta institució va voler publicar també traduccions bíbliques, amb l'objectiu que poguessin servir per a l'edificació espiritual de sacerdots i laics, i com a instrument en llengua catalana per a l'exercici del ministeri pastoral dels preveres.²¹ Els llibres que es van arribar a publicar abans de la Guerra Civil i de la persecució religiosa, que va afectar molt sensiblement la gent del Foment de Pietat, són: *El sant Evangeli de Nostre Senyor Jesucrist i els Fets dels Apòstols* (1924), en traducció de Marià Serra i Esturí; *El sant Evangeli de Nostre Senyor Jesucrist. Concòrdia dels quatre evangelistes* (1926), edició de mossèn Pere Ginebra i mossèn Josep Casanelles; *El Nou Testament*, vol. I, *Els Evangelis i Fets dels Apòstols* (1928), i *El Nou Testament*, vol. II, *Cartes de sant Pau; cartes catòliques i Apocalipsi* (1929), de factura col·lectiva; *Psalteri* (1931), traducció catalana a

20. MIQUEL D'ESPLUGUES, «La Fundació Bíblica Catalana», a *La sagrada Bíblia*, vol. I, *Gènesi, Èxode*, Barcelona, Alpha, 1928, p. II.

La versió, per tant, havia d'ésser de superior qualitat literària [...]. El nostre patrimoni espiritual es veurà enriquit amb una versió clàssica dels textos originals, entenent per classicisme, no pas una elegància literària d'orifloma, que seria una vil profanació de les Sagrades Lletres, sinó un calc meravellós de la lletra catalana damunt la lletra original, amb cura diligentíssima que no s'esbravin, en ésser trasbalsades al català, les essències dels textos originals. [...] Mentre aquest llibre, primer del món, no tornés a parlar el nostre idioma, en bella part fill de la Bíblia, el català no tornaria a tenir tots els honors, ni el primer honor d'una llengua cristiana i autòctona. (p. IV-VI)

21. Malgrat l'estroncament que la Guerra Civil va suposar en l'activitat del Foment de Pietat —tant els citats mossens traductors Pous, Casanelles, Ginebra i Ejarque, com el pare Ignasi Casanovas, ànima del Foment, moriren assassinats en el transcurs de la contesa—, el paper que tindran aquests textos en la propagació d'uns models lingüístics normatius quan la llengua catalana serà proscrita totalment en les esferes públiques resultarà transcendental per a la subsistència i la consolidació del registre formal del català contemporani.

partir de l'original hebreu de mossèn Pere Pous; *Psalteri, Proverbis, Eclesiasta, Càntic dels Càntics* (1933), i *Saviesa, Eclesiàstic, Isaïas, Jeremias, Planys, Baruc* (1935). Els volums del Foment de Pietat solen presentar acarats els textos llatins de la Vulgata clementina amb les versions catalanes. Els textos del Nou Testament van ser traduïts de la Vulgata i no del text grec original.

3. ELS TREBALLS BÍBLICS DE FREDERIC CLASCAR

Hi ha, en realitat, ben poques dades sobre la biografia de mossèn Frederic Clascar. Sabem que va néixer a Santa Coloma de Farners l'any 1873, però, quan va quedar orfe de pare als quatre anys, la família va deixar aquest poble del bisbat de Girona. Va estudiar als seminaris de Vic i de Barcelona. Fou ordenat de prevere l'any 1899 i es llicencià en dret canònic a la Universitat Gregoriana de Roma el 1906. Poc després, l'any 1908, el bisbe de Barcelona li encomanà la direcció del *Full Parroquial*, càrrec que exercí fins a la mort. En el *Full* començà a publicar les seves traduccions dels evangelis a partir del text grec original, que després van ser recollides en *Los santos evangelis*, vol. I, *Sant Matheu* (Barcelona, Lluís Gili, [1909]). Era amic i confessor de Prat de la Riba. Quan l'any 1911 va ser creada la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, Clascar en va ser nomenat membre, i hi va exercir el càrrec d'arxiver-bibliotecari fins a la mort. Va ser un home absolutament fidel a Fabra i a la seva obra al servei de la llengua catalana. Fabra, Carner i Clascar van ser anomenats *els tres pontífexs de les normes* per Rubió i Lluch.

L'any 1902 havia editat els textos de la litúrgia catòlica de la Setmana Santa en llatí i en català, a fi que els fidels poguessin seguir les celebracions. El llibre portava un pròleg de Joan B. Codina (Sabadell, 1860 - Barcelona, 1923), catedràtic d'hebreu i de grec del Seminari de Barcelona i traductor d'algunes parts de la Bíblia (Salm 22 [1889], Isaïes 53 [1900] i Proverbis [1903]). Clascar i Codina van proposar a Prat de la Riba de fer una traducció de tota la Bíblia al català. Per raons que no coneixem —sospitem que la ruptura es devia produir per divergències de caràcter—,²² va ser Clascar qui va emprendre aquesta tasca tot sol. En vida seva, l'Institut de la Llengua Catalana va publicar la seva versió del Gènesi (1915) i del Càntic dels Càntics (1918). L'Èxode fou publicat l'any 1925. Clascar deixà molta feina de traducció bíblica feta, que no s'edità mai. Morí jove, als quaranta-sis anys, víctima de la grip.²³

22. El mateix any de la mort de Clascar (1919), Codina publicà a *El Correo Catalán* diversos articles en què mostrava notables reserves respecte a les traduccions del Gènesi i del Càntic fetes per Clascar («Clascar, Frederic», a M. BACARDÍ i P. GODAYOL (dir.), *Diccionari de la traducció catalana*, Vic, Eumo, 2011, p. 145).

23. Josep Pla en deixà constància en l'apunt del 24 de febrer de 1919 d'*El quadern gris*: «Aquests dies han mort mossèn Clascar i el poeta Joaquim Folguera. I tanta gent!»

L'inefable mossèn Antoni M. Alcover, en una instància adreçada al president del Consell Permanent de la Mancomunitat de Catalunya (28 de juny de 1924) en què passava revista a la tasca de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, pontificava —a propòsit de les traduccions bíbliques de mossèn Frederic Clascar fetes a partir de l'hebreu original— el següent:²⁴

El Gènesi. Versió de l'hebreu segons els textos originals i ab notació de Mn. Frederic Clascar. Clascar sabía muy poco el hebreo. Para pergeñar su traducción, se sirvió de un seminarista hebraizante que le tradujo palabra por palabra el texto hebreo. Esto da la medida de lo que podía ser su pretenciosa Versión. (Massot, 2005b, p. 156)²⁵

El Càntic dels Càntics. Versió de l'hebreu per Mn. Frederic Clascar. Digo de esta versión lo que dije de la del Gènesi. Mn. Clascar no estaba suficientemente capacitado para traducir del hebreo. (Massot, 2005b, p. 157)

Les afirmacions d'Alcover són francament malvolents: acusar un traductor de l'hebreu de no saber la llengua és molt greu, tenint en compte, a més, que Alcover, d'hebreu, no en sabia ni un borrall. Sabem que Clascar havia estudiat dues assignatures d'hebreu bíblic al Seminari de Barcelona amb el doctor Joan Baptista Codina, membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (entre els cursos 1890-1891 i 1898-1899) (Massot, 2012, p. 6).²⁶ Certament no hi ha dades que demostrin que Clascar hagués fet estudis bíblics o de filologia semítica en alguna institució acadèmica —d'aquí l'afirmació de Lluís Nicolau d'Olwer que era un

24. Són *El Gènesi* (Barcelona, Institut de la Llengua Catalana, 1915), *El Càntic dels Càntics de Salomó* (Barcelona, Institut de la Llengua Catalana, 1918) i, publicada pòstumament, *L'Èxode* (Barcelona, Institut de la Llengua Catalana, 1925). Josep Massot ha demostrat que la versió de l'Eclesiastès o Cohèlet publicada l'any 1930 per la Fundació Bíblica Catalana (*La Sagrada Bíblia*, vol. VI, *Job, Proverbis, Eclesiasta*, versió dels textos originals, introduccions i notes de Gumersind Alabart, Carles Cardó i Antoni de Barcelona, Barcelona, Alpha, 1930) és essencialment la mateixa que va fer mossèn Clascar. Els editors es limiten a dir en una nota escarida: «Quant al llibre de l'Eclesiasta, ha prestat meravelloses solucions d'estil la versió del doctor Clascar que sortosament hem pogut tenir a la vista» (J. MASSOT, «La traducció de l'Eclesiastès de Frederic Clascar», a *Escriptors i erudits contemporanis: Novena sèrie*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010, p. 131-137).

25. Cal citar l'erudita nota de Josep Massot a aquesta afirmació del canonge-filòleg: «No cal dir que Alcover era en aquell moment aferrissat enemic de Frederic Clascar, confessor de Prat de la Riba, tot i que abans n'havia fet els més encesos elogis (vegeu *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, núm. VII (1912-1913), p. 293-294 i 434-435; núm. VIII (1914-1915), p. 135-136, 264 [referent precisament al *Gènesi*, del qual aleshores parlava amb entusiasme], i núm. IX (1916-1917), p. 148, 175-176, 304 i 317).» (J. MASSOT, «Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans (1924)», a *Miscel·lània Joan Veny*, vol. 6, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005, coh. «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», vol. L, p. 156, n. 84).

26. J. MASSOT, *Frederic Clascar i Sanou: Semblança biogràfica*, conferència pronunciada davant el Ple per Josep Massot i Muntaner el dia 27 de febrer de 2012, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2012.

«autodidacte» (Massot, 2012, p. 8, n. 4)—, però l'estudi detallat de les seves versions demostra que era un home molt ben preparat, que indubtablement coneixia bé la llengua hebrea de la Bíblia i l'estat de l'exegesi del seu temps.

En bona mesura, les suspicàcies dels eclesiàstics de l'època sobre l'obra bíblica de Clascar devien estar motivades per la gosadia exegètica que manifesta en les seves notes més que no pas per les seves traduccions, que són, com demostrarem, de caire molt literal. En l'Església catòlica d'aquell moment hi havia una gran por sobre la interpretació de la Bíblia: és el fantasma de l'anomenat *modernisme*, que en bona part provenia dels nous coneixements sobre llengües i fets culturals del Pròxim Orient antic, que posaven en dubte determinades interpretacions tradicionals sobre els escrits bíblics. Això explica que el doctor Francesc Faura, canonge lectoral de Barcelona i primer censor de la traducció del Gènesi de Clascar —gai- rebé amb tota certesa mogut per la por causada quan va veure citats autors protestants i jueus en les notes de Clascar—, demanés el veredictes dels jesuïtes Josep M. Bover i Joan Rovira. Bover era un expert en crítica textual del grec del Nou Testament (no de l'hebreu bíblic, que sospitem que no devia conèixer gaire bé) i del segon, no se'n sap res (Massot en el pròleg a Mas, 2005, p. 12).²⁷ Els censors «consideraren inadequada la publicació de la versió de Clascar, llevat que la retoqués substancialment i hi suprimís tot allò que pogués ferir l'ortodòxia i que constituís un perill per als lectors no especialistes».²⁸ L'obra va acabar obtenint el *nihil obstat* del bisbe de Barcelona, però no sabem en quina mesura l'autor la retocà. El problema hauria pogut ser molt més greu pel que fa al llibre del Càntic dels Càntics, un llibre bíblic de poesia amorosa, que conté descripcions molt vivaces del cos de l'Estimada. Fos com fos, *El Càntic dels Càntics de Salomó. Versió segons els textos originals i amb anotació* de mossèn Frederic Clascar (Barcelona, Institut de la Llengua Catalana, 1918) porta el *nihil obstat* del censor Enric Pla i Deniel, futur bisbe i cardenal, i avalador teològic de la croada del general Franco, divuit anys més tard.

4. LA LLENGUA, EL REGISTRE I L'ESTIL DE LES TRADUCCIONS DE CLASCAR

La lectura dels primers versets del gran pròleg de la Bíblia que és el capítol primer del llibre del Gènesi ja ens dóna la clau de l'estil i la manera de traduir de mossèn Clascar:

27. Josep M. MAS I SOLENCH, *Frederic Clascar i Sanou*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005.

28. J. MASSOT, *Frederic Clascar i Sanou: Semblança biogràfica*, conferència pronunciada davant el Ple per Josep Massot i Muntaner el dia 27 de febrer de 2012, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2012, p. 12.

Al començament creà Déu el cel i la terra. I la terra era deserta i buida. I la tenebra era damunt la faç de l'abís. I l'Esperit de Deu s'estenià damunt la faç de les aigües. I digué Deu: Sia la llum. I la llum fou. I veié Deu que la llum era bona. I destrià Deu la llum de la tenebra. I Deu anomenà la llum dia i la tenebra anomenà nit. I fou vespre i fou matí, dia primer.

I digué Deu: Sia un firmament en mig de les aigües qui faci partió entre aigües i aigües. I formà Deu el firmament i despartí les aigües que són davall el firmament, de les aigües qui són damunt el firmament. I fet és així. I Deu anomenà el firmament cel. I fou vespre i fou matí, dia segón. (Gènesi 1,1-8)

Clascar tradueix cada mot i cada partícula del text hebreu seguint el mateix ordre en què apareixen en l'original:

I creà Deu les grosses besties i tot ànima de vida rocegant. (Gènesi 1,20)

Que té el sentit d'«éssers vius que s'arrosseguin». O:

Vetaquí, tota planta llevant sement jo us don de damunt la faç de tota la terra. (Gènesi 1,29)

La *Bíblia catalana, traducció interconfessional* (1993 = 2007) [BCI] interpreta aquest vers com: «Mireu, us dono totes les herbes que fan llavor arreu de la terra».

Un altre exemple significatiu d'aquest «català bíblic» tan singular de l'erudit mossèn Clascar és:

I Jahvè Deu formà de la terra tot animal del camp i tot ocell del cel i els amenà a l'home per veure què els cridaría. I tot ço que els cridà l'home d'ànima vivent, açò és nom llur. (Gènesi 2,19)

Aquest vers és interpretat per la BCI: «El Senyor-Déu va modelar amb terra tots els animals feréstecs i tots els ocells, i els va presentar a l'home, per veure quin nom els donaria: cada un dels animals havia de portar el nom que l'home li posés». I encara un darrer exemple ben singular:

Els Nefilim eren a la terra els dies aquells —i també després— car els fills de Deu entraren a les filles dels hòmens i elles els foren deslliurantes: són aquells gegants de l'antigor, hòmens de nom. (Gènesi 6,4)

La BCI ens pot ajudar a comprendre més bé aquest verset tan curiós: «En aquell temps, i més tard encara, hi havia gegants a la terra, perquè de la unió d'alguns dels fills de Déu amb les filles dels homes en van néixer herois, homes de renom des dels temps antics».

El model de llengua que Clascar proposa és, doncs, molt singular. Només que fem una ullada a la llengua i a l'estil dels dos llibres de l'Antic Testament que Frederic Clascar va publicar en vida, el Gènesi i el Càntic dels Càntics, ens adonem d'un seguit de característiques que, en alguns casos, són també compartides pel català de les traduccions montserratines del pare Ubach:²⁹ és el cas, sobretot, de les torsions lingüístiques degudes a l'afany de literalitat respecte de l'hebreu original que acabem de destacar. S'expliquen també per calc de l'hebreu alguns usos absolutament sorprenents en català com ara oracions d'infinitiu allí on la llengua demanaria una subordinada: «I foren els dies d'Adam, després d'ell engendrar Set, 800 anys» (Gènesi 5,4); manca d'article allí on sembla que el català l'exigeix: «No perdurarà mon esperit en l'home per eternitat» (Gènesi 6,3); traduccions fixes de mots hebreus, de manera que resulten incomprendibles en català: «I conegué altre camí Adam sa muller» (Gènesi 4,25) —aquí «conèixer» té el sentit semític de «tenir relacions sexuals» i «camí» és la traducció d'un adverbi hebreu que significa «encara, altra vegada».

Les traduccions bíbliques de Frederic Clascar van dur-se a terme, com es desprèn del que hem explicat més amunt, entre els anys 1910 i 1919, contemporàniament a les primeres obres normatives que impulsava l'Institut d'Estudis Catalans

29. El primer volum de la Bíblia gran de Montserrat (1926), en un pròleg de caràcter programàtic, conté una sèrie d'observacions molt interessants sobre els pressupòsits d'aquesta traducció:

Traduïm dels textos originals. Sovint les versions de la Bíblia han estat fetes damunt la Vulgata, i per tant, són ja la traducció d'una traducció, entelant-se així la transparència de l'original. És, doncs, preferible traduir directament de les llengües, en les quals foren inspirats els diversos llibres de la Bíblia [...]. *Traduïm literalment.* Les innombrables versions de la Sagrada Escripura, que posseïm en totes les llengües, palesen la diversitat de criteris que hom ha seguit en la tasca de la versió [...]. Des de la traducció interlineal, calcada mot per mot amb el text, fins a la traducció amplament parafrasejada, en la qual el text es perd embolcat de gloses; hom ha esgotat totes les maneres possibles de vertir la Bíblia. Tota versió pot ésser útil i interessant mentre el lector estigui assabentat de si es troba davant d'un llibre que li dóna el text sagrat *ad pedem litterae*, o si aquest és arranjat lliurement en forma literària, o bé encara si té al davant un text glossat. Nosaltres creiem, però, que la versió bàsica serà sempre la literal; i és aquesta la que avui oferim al nostre públic.

No ignorem les innúmeres dificultats que presenta la versió literal d'una llengua oriental a una llengua moderna, i sabem prou bé que sovint hom haurà de sacrificar l'elegància d'aquesta, si vol restar escrupolosament fidel a l'original; persistim, però, en el nostre criteri fermament convençuts que el mèrit cabdal en la versió del llibre per excel·lència és el grau màxim possible de fidelitat.

Per versió literal no entenem, però, una esclavització a la lletra, que d'altra banda seria ben inútil. Així, no adreçant-nos a un públic especialitzat, la versió molt per mot dels originals i especialment de l'hebreu esdevindria en mants indrets completament inintelligible pels nostres lectors. A gratient hem servat alguns hebraïsmes i hellenismes; per exemple, el reforçament del sentit d'un verb mitjançant el seu gerundi, supressió del verb en algunes clàusules, pleonasmes, repeticions innecessàries de partícules, especialment la copulativa, suspensió del sentit, & &, les quals coses per bé que contrariïn el geni de la llengua catalana, ens trameten la savoria dels originals altrament inassequible, i són al mateix temps prou entenedores pel lector culte. Ara, sempre que la conservació d'aquests modismes, o bé que la traducció rígida literal no donen exactament el sentit, ens hem permès modificar lleugerament la lletra per tal d'acostar-nos al significat. («Prefaci», p. 15-16)

—les *Normes ortogràfiques* de 1913, el *Diccionari ortogràfic* de 1917 i la *Gramàtica catalana* de 1918. De la mà de Pompeu Fabra, aquella institució empenia llavors, i amb un *tempo* molt accelerat, la tasca de codificar i establir un registre formal i modern que permetés el desenvolupament del català com a llengua de cultura. Això requeria, entre altres coses, l'aplicació de nous criteris lingüístics i la producció de textos que poguessin esdevenir models de prestigi, aptes per a ser proposats i imitats. Les traduccions de mossèn Clascar, membre de primera hora de la Secció Filològica, formen part dels models de prova que, en paral·lel amb els instruments normatius, es van posar en circulació durant aquells anys prodigiosos —sense anar més lluny, el mateix any de la publicació del Càntic dels Càntics de Clascar, com ja hem dit, Carles Riba en publicava també una altra versió³⁰ que representa un model lingüístic notablement diferent construït sobre el mateix llibre bíblic.

A banda de l'excessiva subjecció a les estructures de la llengua hebrea de referència, tanmateix, en els textos bíblics de Frederic Clascar trobem alguns hàbits estilístics absolutament insòlits en el seu temps, i que es contraposen notablement amb els models tradicionals conservats fins ara en els usos litúrgics i en les traduccions bíbliques catalanes —fins a la BCI. En la seva traducció es tracta Déu de «tu»; així, Adam diu a Déu: «Ta remor» (Gènesi 3,10), i Abraham: «I què em donaràs, Jahvè missenyor, si me'n vaig sense fills?» (Gènesi 15,2) o «i perdràs tu el just amb el culpable?» (Gènesi 18,23).

Altres detalls lingüístics notables tenen a veure amb la morfologia verbal, que resulta bastant sorprenent. S'usen habitualment, per exemple, les formes de la primera persona del present d'indicatiu sense la desinència -o: «jo us don» (Gènesi 1,29), «jo occeix» (Gènesi 4,23), «te'n prec» (Gènesi 44,33), «conjur» (Càntic 2,7), «deix» (Càntic 2,14), «cerc» (Càntic 3,1), a la manera dels textos medievals o dels parlars baleàrics, però també n'hi trobem amb la desinència -e, a la manera dels parlars valencians: «n'encontre el qui la meva ànima estima» (Càntic 3,4), «Me n'entre al meu verger» (Càntic 5,1), «obre jo» (Càntic 5,6). S'usa sempre el passat simple d'indicatiu en primera persona, que no era viu a Barcelona, probablement, des de feia segles: «cerquí, encontri» (Càntic 3,1), «rentí» (Càntic 5,3), «em lleví» (Càntic 5,5). Es registra una vacil·lació important en les terminacions del present de subjuntiu: «sia» (Càntic 8,8), «oigui» (Càntic 2,14).

Observem, així mateix, un ús predominant de les formes àtones dels possessius: «tos treballs i tos prenys [...] ton senyor» (Gènesi 3,16); «de tota sa obra» (Gènesi 2,3); «el meu pare» (Gènesi 44,32), però dos versos més enllà: «mon pare». Hi ha una voluntat real de recuperar tota la flexió del possessiu àton, encara que

30. Editada i estudiada per J. FERRER i F. FELIU, «La traducció del Càntic dels Càntics de Carles Riba», *Tamid: Revista Catalana Anual d'Estudis Hebraics*, núm. 8 (2012), p. 43-75.

en aquell moment, almenys a Barcelona, aquestes formes ja sols eren vives usades amb termes de parentiu: *ma mare, ton germà*, i la seva pràctica generalitzada devia sonar ben estranya. La taula següent, amb exemples només del Càntic, reflecteix el desplegament de tot el paradigma:

Persona	Gènere	Nombre	
		Singular	Plural
Primera	Masculí	mon amat (1,12)	mos cabells (5,2)
	Femení	ma vinya (1,6)	mes entranyes (5,4)
Segona	Masculí	ton amat (5,9)	tos companys (1,7)
	Femení	ta cabellera (6,5)	tes amors (1,1)
Tercera	Masculí	son delir (7,11)	sos ulls (8,10)
	Femení	sa boca (1,1)	ses guspises (8,6)

Totes aquestes formes apareixen en alternança però, en molta desproporció, amb el possessiu tònic: «ma vinya, la meva» (Càntic 1,6); «jo hi colliré ma mirra / amb el meu bàlsam, / hi menjaré ma bresca / amb la mel meva, / i amb la meva llet / hi beuré el meu vi!» (Càntic 5,1). Però el possessiu tònic femení, almenys en la primera persona, apareix sovint en la forma antiga: «la bella mia» (Càntic 2,10); «germana mia, esposa» (Càntic 5,1).

Frederic Clascar, d'altra banda, empra el verb *ésser* amb uns sentits molt singulars: «i home no era per colre la terra» (Gènesi 2,5), en el sentit de «no hi havia»; «i tots dos eren nus» (Gènesi 2,25) i «só nu» (Gènesi 3,10), en el sentit d'«anar nu»; «vagant i errant seràs pel món» (Gènesi 4,12), en el sentit d'«aniràs». Construeix sistemàticament els temps compostos amb l'auxiliar *ésser*: «per què t'ets aïrat?» (Gènesi 4,6), «ja l'home s'és fet» (Gènesi 3,22), contravenint fins i tot els usos antics, i els participis concorden sempre amb el complement directe: «la riquesa que Deu ha llevada al nostre pare» (Gènesi 31,16), «el serpent m'ha enganyada» (Gènesi 3,13). Atorga, també, variació flexiva a alguns adjectius que després s'han considerat invariables: «la deslliuranta» (Càntic 6,9), etcètera.

Pel que fa al lèxic, cal dir que hi detectem una voluntat creativa interessant: «Deu va fer, per Adam i sa muller, gonelles de pell» (Gènesi 3,21); «el glavi de foc brandant» (Gènesi 3,24); «i açò arribà a oïdes d'ell, que els fills de Labàn tot era gorgolar³¹ i dir» (Gènesi 31,1); «Raquel havia agafades les idoles, posant-les desso-

31. *gorgolar* és un mot rar que té el sentit de 'murmurar'.

ta les anganelles³² del camell» (Gènesi 31,34); o «no s'abrandin els ulls de misse-nyor, mes no puc alçar-me a ta presencia, que femenil costum és en mi» (Gènesi 31,35) —manera sorprenent de dir que Raquel tenia la regla. Tanmateix, la utilització sistemàtica d'un repertori lèxic arcaïtzant i allunyat de la llengua parlada fugia clarament del que podia ser assimilable per a un lector mitjanament culte, sobretot quan es defugen, també sistemàticament, les fórmules alternatives més convencionals: «per ço les donzelles t'amen» (Càntic 1,3), en lloc de «per això les noies t'estimen»; «bruna» (Càntic 1,5), per «morena»; «fembra» (Càntic 1,7), en lloc de «femella» o «dona»; «amat» (Càntic 2,8), per «estimat»; «faç» (Càntic 2,14), per «cara»; «renard» (Càntic 2,15), en lloc de «guineu» o «guilla»; «fontana» (Càntic 4,12), en lloc de «font», etcètera.

Tot plegat fa que de l'esforç de mossèn Clascar, tot i els seus mèrits indubtables i el fet que les seves traduccions bíbliques fossin de les primeres traduccions efectuades directament de l'hebreu al català —abans d'ell, sols el canonge tarraconí Tomàs Sucona havia traduït de l'hebreu els Salms i el Càntic (amb el títol de *Cantar dels Cantars*)—,³³ no en resultés un model a seguir, com sí que el van crear, per exemple, les traduccions que Josep Carner publicà a Editorial Catalana aquells mateixos anys. El treball de Clascar respon molt encara, com hem vist, a la idea de traducció-calc, característica de la majoria de les traduccions bíbliques que es feien a Europa en el seu temps. En un moment en què la llengua literària catalana tot just s'ha començat a normalitzar en l'aspecte ortogràfic, el traductor se sent en llibertat per proposar un model de llengua que avui contemplem com a bastant singular i que, certament, no triomfà: es tracta d'un català «estrany», molt influït per les estructures de l'hebreu i de les altres llengües bíbliques, que ben poc tenen a veure amb el geni idiomàtic català, i objecte d'algunes altres arbitrarietats medievalitzants o de collita pròpia; sens dubte, però, es tracta d'un dels primers intents seriosos d'articular un model de llengua altament formal, i d'aplicar-lo de manera sistemàtica. El model normatiu de Fabra i de l'IEC no seguí la majoria de les propostes que Clascar aplicà en aquesta traducció però, en qualsevol dels casos, l'obra d'aquest erudit restarà com a testimoni d'un moment ben singular en la història de la llengua literària catalana i de la traducció bíblica en català.

32. *anganelles* és un ormeig format per quatre o sis senalles còniques, que es posen una meitat a cada banda d'una bèstia per traginar gerres d'aigua.

33. Vegeu P. CASANELLAS, «Les traduccions catalanes de la Bíblia», *Qüestions de Vida Cristiana*, núm. 236 (2010), p. 17.

5. CONCLUSIÓ: LA BÍBLIA EN L'EDIFICACIÓ DEL CATALÀ LITERARI DEL SEGLE XX

Des del punt de vista de la història de la llengua catalana, les versions bíbliques de les primeres dècades del segle xx van ser un banc de prova per a tota mena d'assaigs lingüístics. El model que va imperar-hi fou el «català bíblic» que hem mostrat en aquest estudi: una llengua més aviat estranya, amb tics arcaïtzants, amb nombrosos calcs de caràcter sintàctic de les llengües originals de la Bíblia —hebreu, arameu i grec— i amb algunes innovacions lèxiques que constitueixen un capítol molt interessant de la història de la llengua i de la cultura catalanes del segle xx. Es tracta d'una llengua que no podia pretendre esdevenir d'ús normal, ni que fos en un registre elevat, però que en la seva exploració de les possibilitats idiomàtiques del català i en el forçament dels límits expressius va ajudar a la conformació d'un llenguatge culte contemporani.

De mica en mica, el català estrany de les primeres traduccions bíbliques noucentistes va anar donant pas a un català molt més «normal». N'hi ha prou d'examinar, per exemple, aquell passatge que explica el naixement d'Esau i de Jacob, fills d'Isaac i de Rebeca (Gènesi 25,23-26) en versió sinòptica, per adonar-nos com les versions van evolucionant gradualment d'una llengua completament excèntrica, que segueix els patrons sintàctics de la llengua d'origen (l'hebreu) i que presenta un lèxic de to arcaïtzant i molt poca ductilitat en l'expressió, a una llengua formal però molt més assumible i coherent amb la realitat viva de la llengua, sense el llast de la subjecció al peu de la lletra a les singularitats expressives i sintàctiques del text bíblic:

* Clascar, 1915: «Resposta de Jahvè: Dues gents en ton ventre són, dos pobles se destriaran de ta claustra. L'una tribu l'altra tribu guanyarà: el major al menor servirà. I es compliren els dies d'ella deslliurar i com de fet, bessons en son ventre. I sortí el primer, roig, tot ell com un pellic de pèl, i li posen de nom Esau. I sortí després son germà i aquest, amb la mà agafant el taló d'Esau. Li posaren, doncs, de nom Jacob. I era Isaac home de seixanta anys, llavors que ell els engendrà.»

* Ubach, 1926 [Bíblia grossa de Montserrat]: «I Yahué li respongué: Dos pobles [són] en el teu si, i dues tribus se separaran de les teves entranyes; l'una serà més forta que l'altra, i la gran a la petita servirà. I arribat el temps de deslliurar, heus aquí bessons en el seu si. I sortí el primer, roig, tot ell com un mantell pelut; per això donaren el seu nom Esau. Sortí després el seu germà, tenint en la seva mà el taló d'Esau; per això donà el seu nom Jacob. Quan els engendrà, Isaac tenia seixanta anys.»

* Millàs i Vallicrosa, 1928 [Bíblia grossa de la Fundació Bíblica Catalana]: «I li digué Jahvè: Dues gents són en ton ventre, dos pobles es destriaran des de ta

claustra, més fort que l'un l'altre poble serà, i el major al menor servirà. I els dies del seu deslliurament s'acompliren, i vet aquí que bessons eren en son ventre. I sortí el primer, roig, tot ell com un pellís de pèl i li posaren nom Esaú. I després sortí el seu germà amb la mà agafada al taló d'Esaú i hom l'anomenà Jacob. Home de seixanta anys era Isaac en deslliurar-los ella.»

* Raurell, 1968 [Bíblia petita de la Fundació Bíblica Catalana]: «Jahveh contestà: Dues nacions hi ha dins el teu ventre, dos pobles se separaran des de les teves entranyes, més fort que l'un, l'altre poble serà, i el gran servirà el petit. S'acompliren els dies del seu deslliurament i vet aquí que portava dos bessons en el seu ventre. Sortí el primer, roig, tot ell com una samarra de pèl, i l'anomenaren Esaú. Després sortí el seu germà, amb la mà agafada al taló d'Esaú, i l'anomenaren Jacob. Isaac tenia seixanta anys quan ell els deslliurà.»

* Bruguera, 1969 [Bíblia petita de Montserrat]: «li va respondre: “Hi ha dues nacions al teu si; dos pobles, sortits de les teves entranyes, se separaran; l'un serà més fort que l'altre, i el més gran servirà el més petit.” Quan arribà el temps de deslliurar, portava bessons en el seu si. Va sortir el primer, roig, tot ell com un mantell pelut: l'anomenaren Esaú. Després va sortir el seu germà agafant amb la mà el taló d'Esaú: l'anomenaren Jacob. Isaac tenia seixanta anys quan van néixer.»

Tanmateix, totes les versions noucentistes de la Bíblia, fins i tot les anteriors a la publicació de les obres normatives de Pompeu Fabra i de l'Institut d'Estudis Catalans, optaren plenament pel model ortogràfic, lèxic i gramatical que es proposava i es difonia des d'aquesta institució amb l'objectiu de construir una llengua moderna, homologable en tots els sentits amb les grans llengües de cultura d'Europa. La seva contribució a la fixació d'un registre culte per al català modern és, avui, inqüestionable.

JOAN FERRER
FRANCESC FELIU
Universitat de Girona